

6. *Кримінально-виконавчий кодекс України* від 11 липня 2003 р. № 1129-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>.
7. *Пояснювальна записка до проекту Закону про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів* від 24 березня 2014 р. № 4525 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50363.
8. *Конституція України* від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
9. *Цивільний кодекс України* від 16 січня 2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
10. *Проект Закону про внесення доповнень до Цивільного кодексу України (щодо гарантування права фізичної особи на доступ до Інтернету)* від 16 квітня 2014 р. № 4715 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50669.
11. *Пояснювальна записка до проекту Закону про внесення доповнень до Цивільного кодексу України (щодо гарантування права фізичної особи на доступ до Інтернету)* від 16 квітня 2014 р. № 4715 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50669.
12. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.

Костенко А. О. Право на доступ до інтернету: необхідність належного юридичного закріплення

У статті автор обґрунтовує необхідність юридичного закріплення права на доступ до інтернету у законодавстві України.

Право на доступ до інтернету розкривається через призму двох основних наукових підходів до розуміння природи інтернету та двох аспектів доступу до нього. Автор аналізує положення деяких міжнародно-правових документів та норми вітчизняного законодавства з огляду на проблему закріплення і забезпечення вказаного права. Також зосереджується увага на особливостях змісту цього права, надаються пропозиції щодо його належного текстуального вираження.

Ключові слова: інтернет, право, доступ до інтернету, науковий підхід, закріплення, перебування.

Костенко А. А. Право на доступ к интернету: необходимость надлежащего юридического закрепления

В статье автор обосновывает необходимость юридического закрепления права на доступ к интернету в законодательстве Украины.

Право на доступ к интернету раскрывается через призму двух основных научных подходов к пониманию природы интернета и двух аспектов его доступа. Автор анализирует положения некоторых международно-правовых документов и нормы отечественного законодательства в контексте проблемы закрепления и обеспечения указанного права. Также сосредотачивается внимание на особенностях содержания данного права, осуществляются предложения касательно его надлежащего текстуального выражения.

Ключевые слова: интернет, право, доступ к интернету, научный подход, закрепление, пребывание.

Kostenko A. Right to Internet access: necessity of appropriate legal fixation

The author substantiates necessity of legal fixation of right to Internet access in legislation of Ukraine.

Right to Internet access is discovered by way of using two main scientific approaches to understanding of Internet nature and two aspects of Internet access. Author analyzes regulations of some international legal documents and legal regulations of domestic legislation in the movement of fixation and guaranteeing of mentioned right. Specific of essence of that right is also noticed and respective proposals to it's appropriate textual structure are given.

Key words: Internet, right, Internet access, scientific approach, fixation, stay.

УДК 340.1

*Олександра Олександрівна Одинець,
студентка магістратури
юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ІДЕЇ Л. ГУМПЛОВИЧА ТА ПРАВОВИЙ ПРОГРЕС

Перебуваючи у постійному русі, суспільство переживає відповідні соціальні зміни в процесі переходу соціальних явищ, їхніх елементів і структур, зв'язків, взаємодій і відносин з одного стану в інший, виникнення чи зникнення того чи іншого явища, його елемента тощо. Боротьба за існування – головний фактор соціального життя. Держава як засіб організації суспільства також перебуває у сфері дії цього фактора. Ця боротьба – вічний супутник людства і головний стимулятор суспільного розвитку. Вона перетворюється на боротьбу між різними людськими групами, і в результаті призводить до прогресу чи регресу суспільних відносин. Прогресивний розвиток соціальної системи потребує солідної наукової та нормативної основи, яка не лише визначає напрями прогресивного вдосконалення, а й є об'єктивним фактором втілення прогресивних перетворень.

Наукова основа прогресу являє собою систему науково-обґрунтованих ідей і положень, що визначають оптимальні шляхи, зміст та форму прогресивних змін. Як і наука в цілому, наукова основа сус-

пільного прогресу має наступницький характер. Не виняток і правовий прогрес, дослідження якого потребує вивчення та аналізу наукових ідей вчених, які становлять фундамент певного правового напрямку.

Саме такий характер мають ідеї Л. Гумпловича, які становлять основу соціології права та юридичної конфліктології.

У сучасній юридичній науці відсутні комплексні дослідження ідей Л. Гумпловича. Тому в процесі підготовки публікації ми будемо засновуватися на ідеях вченого, викладених у його працях.

Австрійський і польський соціолог, економіст і юрист, визначний представник соціал-дарвінівської теорії суспільства і держави Людвіг Гумплович (1838–1909) є одним із найяскравіших дослідників соціального конфлікту.

Його можна вважати одним з основоположників соціологічної теорії. Він стоїть біля витоків сучасних теорій соціальних груп, теорії конфлікту та політичної соціології.

Актуальність цієї статті полягає у вагомому значенні цих напрямів соціології у сучасній науці та у динамічному розвитку. За цих умов аналіз ідей Л. Гумпловича надає можливість зрозуміти процес їх зародження, проаналізувати їх змістовність і визначити стратегію подальших досліджень.

Метою цієї публікації є дослідження актуальних для сучасної науки ідей, обґрунтованих Л. Гумпловичем щодо сутності та природи держави, характеристики державної влади, аналізу права як самостійної категорії та його взаємодії з державою, впровадження принципу рівності перед законом. На нашу думку, аналіз теоретичних ідей вченого потрібно розпочати із його державницьких вчень.

Л. Гумплович визначає державу як «організацію панування меншини над більшістю», організацію владарювання в інтересах правлячої групи [1, с. 156]. Визначенню держави, обґрунтованому соціологом, не можна відмовити в реалістичності. Однак викликає деякі сумніви його твердження, що завжди перемагає меншість, представники якої заповнюють свою недостатню чисельність перевагою військової дисципліни та розумовою перевагою, оскільки це не підтверджено історичними фактами.

Згідно з Л. Гумпловичем, держава виникає у результаті історичного розвитку, в результаті боротьби рас (іноді він говорить про боротьбу племен чи орд). Вона виникає насильницьким шляхом завоювання і поневолення однієї раси іншою. На відміну від представників расово-антропологічної школи в соціології, Л. Гумплович не визначає расу біологічно. На його думку, вона вдає із себе історично сформовану етнічну спільність, об'єднану соціокультурними моментами.

З утворенням держави, на думку Л. Гумпловича, з переможців формується правлячий клас, а з переможених – підлеглий клас. На базі цих класів відбувається соціальна диференціація суспільства. Вона представлена Л. Гумпловичем безліччю гетерогенних соціальних груп, що утворюються на основі економічних, матеріальних і моральних «усуспільнюючих моментів», безліччю станів, що розділяють елементи суспільства за потребами, які вони задовольняють. Використовуючи поняття «клас», Л. Гумплович розподіляє всі соціальні групи і всі стани за політичним принципом «панування» на підпорядковані і пануючі соціальні елементи.

Держава або, власне, як вважає Л. Гумплович, правлячий клас, для самозбереження, розвитку своєї могутності і добробуту, здійснює управління, примушуючи підвладних до роботи на себе. Спочатку панівний клас здійснює владарювання шляхом грубої сили, згодом – через підтримку певного правопорядку в державі, визначеного правового балансу між сферами владарювання нерівних соціальних елементів в державі [2, с. 661].

На думку науковця, соціальний розвиток держави – це зміна форми конфліктних відносин між його соціальними елементами [3, с. 81]. Життя держави має характер кругообігу: вона народжується, переживає період розквіту і гине. Потім знову проходить цей же цикл. Загибель держави Л. Гумплович пов'язує зі зміною пануючого класу в ньому.

Польсько-австрійський соціолог дослідив загальну демократичну тенденцію до зміни форм правління держав, що відображає зміни відносин владарювання його панамі і підвладних елементів. Форма правління у будь-якій державі переходить від «необмеженого» єдиновладдя до «обмеженого», і завершується «представницьким народовладдям». Завдяки цьому і визначається прогрес державотворення, основу якого становить соціальний розвиток.

Соціальний розвиток держави, як вважає Л. Гумплович, поряд зі зміною форми державного правління, характеризується зростанням юридичної рівноправності нижчих прошарків з вищими, підвладних з пануючими. Впродовж цього розвитку «вищі класи стільки втрачають у своїх перевагах, скільки нижчі набувають у правах». Однак ці зміни ніколи не призводять до встановлення соціальної рівності.

Л. Гумплович відкидає соціалістичну перспективу для розвитку держави. Він вважає, що у людини є єдиний вибір – між необхідним підпорядкуванням і нерівністю в державі й анархією.

Зміст цієї перспективи визначається завдяки соціологічному знанню. Соціологія – це «вчення про закономірні прагнення і рух соціальних груп і співтовариств» [3]. Вона встановлює неминучий напрям соціального розвитку. Виходячи з цих уявлень про сутність соціології, Л. Гумплович вирішує проблему співвідношення політики і соціології. Він називає «практичну політику» нероздільною частиною со-

ціології, прикладною соціологією. На його думку, соціологічне знання дає можливість політичному діячеві шляху йти шляхом, що впливає з природи історичних відносин, приймати рішення, які не призводять до зіткнення із закономірними прагненнями соціальних груп [3, с. 106].

Політичний діяч повинен знати, що національність і держава не ідентичні явища. Держава, як вважає Л. Гумплович, «суто соціальне явище», тоді як національність – «соціально-психічне» [4]. Це духовне «спілкування», подібне релігії. Звідси національність, на відміну від держави, не має чітко окреслених територіальних кордонів. Межі держави, на думку Л. Гумпловича, повинні бути встановлені згідно з торговими вимогам і стратегічним планам, а не відповідно «з невлотливими, непомітно мінливими і нестійкими межами національних мов». Державний діяч, спираючись на це соціологічне знання, має сприяти вільному розвитку національностей, формуванню полі національної культурної держави, вищого типу державного устрою.

Розуміння самоврядування як доповнення до необхідної діяльності держави, на думку Л. Гумпловича, дозволяє політичному діячеві визначити межі управління такими справами, в яких держава безпосередньо не зацікавлена. Формування органів самоврядування перешкоджає бюрократизації і централізації держави, сприяє розвитку її добробуту.

У зв'язку з цим цікавою є його точка зору на проблему загального виборчого права та демократичного державного устрою. Соціолог вбачає його «дефект» у тому, що воно є «привілейованим на користь більшості» і повністю усуває меншість. На думку науковця, від наявного «дефекту» можна позбутися, давши представництво у владі меншості через механізм самоврядування.

Називаючи практичну політику прикладною соціологією, він звертає увагу на значну роль соціологічного знання у суспільстві. У політичній соціології залишаються значимими його погляди щодо проблеми природи і генезису держави, її розвитку; політичної та соціальної стратифікації; проблеми права і правопорядку в державі, самоврядування, загального виборчого права; щодо проблеми держави і національності та ін.

Важливе місце в теорії Л. Гумпловича займає аналіз співвідношення права та держави. Саме у ньому, на нашу думку, отримує поєднання різноманітні типи праворозуміння. З одного боку, науковець вважає, що право у своєму існуванні зобов'язане державі, яка є дійсним творцем права, що відповідає легістським уявленням про право. З другого боку, держава черпає право з нейтрального джерела – моралі, що відображає юснатуралістичні уявлення про право і, нарешті, витоки моралі як основи права вчений вбачає у соціальній взаємодії та соціальній роботі, які створюють основу для нового права, що відповідає соціологічному типу праворозуміння [5, с. 444]. Таким чином, можна стверджувати, що Л. Гумплович заклав основи широкого праворозуміння, яке є пануючим у сучасній правовій теорії.

До заслуг науковця можна віднести і чітке розмежування приватного і публічного права на основі їх належності та залежності від держави. На прикладі права власності та адміністративного права вчений робить висновок про тенденцію щодо збільшення ролі публічного права. Він вважає, що праву притаманна тенденція емансипації від свого творця, тенденція звільнення від його впливу та виступати проти держави у вигляді самостійної сили у вигляді правової ідеї [5, с. 445]. Цікавою є обґрунтована Л. Гумпловичем подвійна тенденція, що відображає природу права до держави. З одного боку, держава шляхом власної діяльності створює нові сфери моральності, з яких формується право, а з другого – право намагається бути самостійним і незалежним від держави. Більше того, воно хоче стати вищим держави, панувати над нею [5, с. 447]. Ми можемо зробити висновок про наявність перших наукових спроб обґрунтувати принцип панування права.

Аналізуючи юридичне розуміння держави, Л. Гумплович обґрунтовує поняття правової держави як устрою, що впливає з права та його ідеї, мета якого передбачається самим правом. Однак цю категорію вчений вважає фікцією, покликаною здійснювати право та покласти кінець загальному чи філософському державному праву як сукупності природно правових положень і правил для держави [5, с. 447].

І, нарешті, важливо зупинитися на ідеях Л. Гумпловича стосовно гендерної рівності, що у сучасному суспільстві є важливим показником правового прогресу. На думку вченого, нерівність публічно-правового положення особи в державі є порушенням принципу рівності всіх перед законом [5, с. 423]. Нерівність прав жінки і чоловіка не можуть бути виправдані силою чоловіка, психічною його досконалістю і навіть релігійними постулатами. Подолати цю нерівність науковець пропонує шляхом забезпечення можливості жінкам до освіти, надання виборчого права [5, с. 424].

На сонові викладеного вище можна зробити такі висновки:

1. Соціологія Л. Гумпловича – наука, яка має бути присвячена виключно аналізу відносин, спільних для соціальних груп і класів.

2. Як один із основоположників політичної соціології, Л. Гумплович визначає державу як організацію панування меншин над більшістю. На його думку, завжди перемагає меншина, доповнюючи свою недостатню чисельність перевагою дисципліни і розуму. А виникнення держави є результатом боротьби

рас, племен, орд, де з переможців формується панівний клас, а з переможених – підпорядкований клас. Він розподіляє усі соціальні групи й усі верстви за політичним принципом «панування» на підлеглих і панівних.

3. За Л. Гумпловичем суспільство розвивається суворо закономірно, під дією соціальних законів. Його рушійною силою є прагнення соціальних груп до самозбереження та постійного підвищення свого благополуччя. Це прагнення, у свою чергу, призводить до необхідності панувати над іншими соціальними групами та їх поневолення, яке при зіткненні з подібними ж прагненнями інших груп призводить до боротьби за владу над іншими соціальними групами. Вся історія людського розвитку – це суцільна боротьба між соціальними групами.

4. Учений розуміє право як засіб державного впливу, що формується з моралі як нейтрального джерела та під впливом соціальної взаємодії вдосконалюється.

5. Взаємодія права і держави полягає у створенні права державою під впливом моральних ідей, у свою чергу, право намагається бути самостійним і незалежним від держави, воно стає вищим від держави, панує над нею.

6. Ідеї Л. Гумпловича можуть сприйматись як відображення правового прогресу, що виявилось у формуванні уявлень про державну владу, правову державу, взаємодію права і держави, панування права та рівності перед законом.

Використані джерела

1. *Гумплович Л.* Индивидуализм, группа и среда / Л. Гумплович // Жизнь. – 1899. – Т. 8. – С. 181–188.
2. *Юридична енциклопедія* : в 6 т. – К. : Українська енциклопедія, 1998. – Т. 1. – 672 с.
3. *Гумплович Л.* Социология и политика / Л. Гумплович. – М. : Юридический книжный магазин М. К. Мартынова, 1895. – 122 с.
4. *Гумплович Л.* Основы социологии / Л. Гумплович. – СПб. : Юридический книжный магазин М. К. Мартынова, 1899. – 360 с.
5. *Гумплович Л.* Общесудение о государстве / Л. Гумплович. – СПб. : Юридический книжный магазин М. К. Мартынова, 1910. – 516 с.

Одинец О. О. Ідеї Л. Гумпловича та правовий прогрес

Досліджено наукові ідеї Л. Гумпловича стосовно державної влади. Обґрунтовано належність цих ідей до класового розуміння політичного характеру влади держави. З'ясовано ставлення Л. Гумпловича до держави як організації панування меншин над більшістю. Доведено розуміння права як поєднання моралі, діяльності держави та соціальної взаємодії. Співвідношення держави і права охарактеризовано як залежність права, що поступово переходить до панування над державою. Проаналізовано уявлення Л. Гумпловича про принцип рівності перед законом.

Ключові слова: держава, право, влада, панування права, правова рівність, ідеї Л. Гумпловича.

Одинец А. А. Идеи Л. Гумпловича и правовой прогресс

Исследованы научные идеи Л. Гумпловича касательно государственной власти. Обосновано принадлежность этих идей классовому пониманию политического характера власти государства. Определено отношение Л. Гумпловича к государству как организации меньшинства над большинством. Доказано понимание права как сочетание морали, деятельности государства и социального взаимодействия. Соотношение государства и права определено как зависимость права от государства, постепенно переходящая в его верховенство над государством. Проанализированы идеи Л. Гумпловича касательно принципа равенства перед законом.

Ключевые слова: государство, право, власть, господство права, правовое равенство, идеи Л. Гумпловича.

Odinets A. Ideas of L. Gumplowicz and legal progress

Researched scientific ideas of L. Gumplowicz on state power. Grounded these ideas belong to a class understanding of the political power of the state. It was found that Gumplowicz L. relation to the state as of the minority rule over the majority. Proven understanding of law as a combination of the morality, the state and the social interaction. The value of law described as a dependency law, which gradually turns to dominate the state. L. Gumplowicz analyzed representation of the principle of equality before the law.

Key words: state, law, authority, rule of law, legal equality, ideas of L. Gumplowicz.